

«Leturia-ren Egunkari Ezkutua»

Aspaldi ontan erabili izan ditut esku tartean bi euskal liburu, arras diferenteak. Bata bestearen aurkakoak direla ere esango nuke. Dastatzailleari ao-gozo guziz ezberdiña uzten diotenak bai beintzat.

Bata da “*Kattialinen Gogoetak*”, Baionan 1955 gn. urtean NARBAITZ jaunak ager-arazia. Liburu zoragarri onen edizio berezi bat gipuzkeraz egiten ari naiz, eta ala urbildik ezagutu al izan dut, Ifion ez bezala adirazten da liburu ontan familiako bizitzaren ederra, kristau fedez argitua ta gidatua denean. Bestea, salatuko al dut? Txillardegiren “*Leturia-ren Egunkari ezkutua*”. Lengoan biaje bat egin bear izan nuen. Ba-nekian alde z aurretik estazio batean itxaron-aldi luzea izango nuela, eta nolabait denpora pasatzeagatik liburu ori zorroan sartu eta abiatu nintzan. Bai gogoz irentsi ta zurrupatu ere! Arriturik gelditu nintzan oso! Arrazoi du Mitxelena jaunak, itzaurrean dionaz, alegia: “eztugula sekula Leturia-rena bezalako ibillaldirik egin gogo-bideetan barrena”. Analisi psikologikoan batez ere barne-barnera daki zulatzen eta gogo-arazoak eta kezkek tajuz adierazten. Ba-degu bistan idazle garai bat, euskal alorra agitz joritu dezakena.

* * *

Leturia gaixoak egunkari bat idatzi oi du eta bertan utzi digu tinkatua bere bizitzaren ritmua. Egunkari ortan azaltzen zaizkigu bere ustekizunak, kezkek, ametsak, etsipenak. Goizaldean zorameneg ta ametsez heterikako bizia, arratsean zorigaiztoan ta ondamendian bukatzeko. Existenzialisten eskolak moda ori jarri digu: giza-bizitzaren tajugabea azaltzea. Ez munduari ta ez gizonari ez omen zaio nondik-norakorik ikusten. Aurretik lillura gezurtia ta engañagarria, eta gero, lilluratik esnatutakoan, egia gordin eta ikaragarriakin topo egin bearra, eta ortik etsipena. Munduak egozten gaitu lur zabalera, zertarako ta zergatik eztakigula. Lilluraren bidez begiak itxi egiten

dizkigu, eta ala, zozo batzuk bezala eta itsu itsuan, ark nai duen to-kira eramaten gaitu. Zertarako, ordea? Goiz edo berandu, lilluraren *argi-txakurra* itzal dedinean, etsipenean jausteko.

Jaio dan guztiak il-bearra duela ba-daki. Jaio, eriotzaren leze-zuloan erortzeko! Giza-gogoak bizia amets, mugarik eta bazterrik ezluken bizia nai. Betiere, beti irautea, bukaera gabeko bizia irrikitu gizonak, eta illobiko zulora sartu bear! Au patu zorigaiztokoa! Bestaldetik, ulermenak bear ainbat argi ez ematen. Bizitzaren eroa, tajugabea, monstrokeria...

Ba ote du tesis garbirik eleberri onek? Ez nuke esango. Leturia ori erdi-ero bezala azaltzen zaigu. Ifioiz ispillura begiraten du eta arriturik gelditzen da bere begiak ikustean: ero baten begiak, alegia. Eta zerbait burutik egia dagoela bistan da. Eta orrelako baten esanak eta gogoetak aintzat artu al ditezke? Leturia onek franko gauza jartzen ditu bere egunkari ortan, gaur au ta biar ura, ari jakin batekin josirik eztatozenak. Baiña tesis ideologiko agiri bat ez baldin badu eleberri onek, impresio bat bai uzten duela, ao-gozo berezi bat, ta ondo garratza, samia, mingotxa. Alako illuna, edo erantzunik eztun galdera bat gelditzen da aidean zintzilika... Bizitza ez ote dan xede gabeko zerbait, engañu bat, burla bat... Biotzean azkengabeko yoranak, iraungi eziñezko egarriak, betiereko bizi-naia, eta gero... utsa, frakasua... ta eriotza. Illuna, pesimismu beltza dario Leturia gaixoaren historiari.

Jakiña, liburu oni, txanpon bati bezala, bi aurpegi aurki dakiozke. Bata illuna, bestea arraia. Izan ere, existenzialista ateoek zergatik jotzen dute giza-bizitza tajugabekotzat? Bizitza ori bear diren begiekin ikusten eztakitelako. Bizi onetatik lekora beste bizi bat siñesten ezdutelako. Leturiak duen itzali eziñezko egarri ori, absolutuaren bear ori, ez al da probarik ederrena eriotzaz bestaldekoak ba-direla egiztatzeko? Alde ontatik begiratuta. Apologetikarik ederrena liteke liburu au.

* * *

Baiña konta dezagun onezkero eleberriaren egitura edo *trama*. Aurrenik, bizitzaren Udalena: Leturia neska batekin zorutzen da. Berberak aitortzen duanez, Jainko biurtu zun neska ori. Onengan asetu nai luke bere zorion-ametsa. Nola edo zergatik maitemindu zan? Galdekizun alferra, zeren amodioa itsua eta zoroa baita. Ezkontzen dira, bada, eta zoraldiak iraun zuen bitartean (au da Udako garaia) etzun tutik idatzi bere egunkarian. Baiña orra aguro Udazkena; emakume ark (eta ez beste edozeinek ere) eztu beré zorion-egarria asetzen ahal. Orain konturatzen da hipnotizatuta bezala joan zala ezkontzara, beraz autatze okerra egin zuela. Gizonak buru otzaz

eta ez sentipen itsuaz jokatu bear duela ta, Paris-era abiatzen da, emaztea bere kasa utzirik. Eta orra Negua sartu: lenbiziko autatzea okerra izan bada (biotz itsuaz egindakoa), askoz okerragoa bigarrena, iduriz buru soillaz egin dana. Izan ere Paris-era joate orrekin emazte gaixoa atsekabez il-arazi besterik eztu egin, eta ahaide ta ingurukoen gorrotoa burugañiera datorchio il-arazleari. Azkenik, amildegi baten arruan arkitzen dute illik Leturia doakabea...

Akabera ori dute aren kezka, yoran eta amets guztiak. Eta bitartean mundua len bezala irriz, lilluragarri... Atzetik etorri ditezenak eztute Leturia-gandik ezertxo ere ikasiko. Berdin-berdin lillura eta engaño berean eroriko. Ala izan da munduaren asieratik eta ala izango arik eta mundua bukatu arte...

Gizona, landare-gisa dago munduan jarria. Gizonak eztu ezer autatzen, bera izan oi da autatua. Lurra, ta giroa, ta otz-bero egokia ematen zaizkio, eta esparru orren barruan erroak egin eta bizi bear. Autatu nai izan ezkeru, bere errukarria...!

* * *

Leturiak maiz aitortzen du bere zorion-egarria, Jainko-egarria dela, absolutuaz baizik eztela asetzen, infinitua duela amets. Baiña bestenaz Jainko ori etzaigu argiro agiri. Ulermenak ain du indar gutxi! Ezin diteke ezer ziurpetu. Egiak eta Logikak eztu gudan agintzen... Indian jaiotzen bazera, budista izan bear; Arabian, berriz, mahomatarra, eta Irlandan katoliko nai-ta-naiez. Nun ta noiz, or da kontu guztia. (Alde bat dago, ordea, Leturiak ikusten eztena. Budismua Indiako landarea dela edonork daki; Islamismua, Arabiako dela ere bai. Baiña Irlandak jatorriz eztu deus ikustekorik kristautasun edo katolikotasunakin. Kondaira zerbait agurtu duenak badaki kristau azia nongotarra dan jatorriz, eta nola, lur-barruti eta giro guztiak urratuaz, mundu zabalera ixuri zan. Gide, Unamuno ta olakoak aipatzen dituan Leturia orrek eztaki nonbait Bergson-ek idatzitako ura: kristautasuna dela "*la religion de la cité ouverte*". Eta eztu irakurri arraza ta errialde guztietako gizonek oraintxe bertan esaten digutena, eta "*Il Mondo attende la Chiesa*" deritzan liburu ortan ikus lezakena.)

Leturia-ren egunkaria irakurri bitartean maiz etorri zait gogora nere Aita San Prantziskoren eriotza. Onek kantuz artu baitzuan eriotza. Edo Santa Klara-rena. Orra onen azken itzak: "*Eskerrak, Jauna, egin ninduzulako*". Bistan dago auen begitan giza-bizitza etzela ain hitsa eta tajugabea. Len aipatutako Kattalin orrentzat ere ez noski, Zergatik alde ori? Maitasun-gosea eta zorion-egarria non koku ba-zutelako ez ote?

Benetan arrigarri ta tamalgarri da gure aro onek duen lera eta jokera ulermenaren indarra zapaltzeko eta gutxiesteko: Argiaren bildur dela esango nuke. De Lubac jaunak liburu berri batean dionez, Jainkoa ba-dela probatzeko argumentuak indarra izan ba-dute orain len bezalaxe. Gertatzen dena da gaurko munduak Jainkoaren gustoa edo zaletasuna galdu egin duela, eta ala, gaurko kultura gizadiaren errege bidetik kanpo dabilkigula... Errege-bide ortara berriz itzul dedinean, len bezala gotor eta tente agertuko zaizkio betiko argumentu oiek. A. Oromí ere bere azken lan batean orobatsu mintzo da, alegia, Jainkoa traba bat zaigu, zoztor bat, eta orregatik eztao guretzat Jainkoaren existentzia proba lezaken argumenturik. (Ikus OROMÍ, *Diálogos de las agonías intelectuales.*)

Freud-ek irakasten zuan atzo sexual-irritsa galerazita eukitzetik eztakit nik zer eta nolako gaitz, kalte ta ondore txarrak eldu litezkean. Gaur, bere dizipulu dan Frankl jaunak besterik dio, alegia: gure egunotan ain sarri gertatzen diran neurosisko eritasun oiek, irutatik bat beintzat, gizonak Jainkoaganako ta beste mundurako duen joera ta yorana itoztetik eldu dirala... Eta gure kideko errukarriak Agnostizismuaz bazka ditezen artean, ezta batere arritzeko Leturia bezalako eroak ugaritzen badira. Nai ezta ere, Kristoren erasia datorkit gogora: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos...*

Prantziskotarren eskola filosofikoak, San Agustiñen oinatzai jarraituaz, beti irakatsi du amodioa dela gizonaren doairik aundiena, ezagutze utsa baiño bikainagoa. Baiña orrek ezta zer-ikusirik gure aroko Agnostizismuarekin. Eta gairera, bego zein bere tokian: argi egiteko adimena, maitatzeko naimena. Beste erlijioetan sentimendu erlijiosoa bere kasa ibilli izan bada adimenaren argia gidaritzat artu gabe, kristau erlijioan ezta ala. Eta ain zuzen ortan datza kristau erlijioaren sendotasun gotorra: adimenaren eta sentipenaren artean alkartasun autsi-ezifia lortu dela. Sentipen erlijiosoa eztoa itsuan, baizikan adimenaren argia gidari duela. Autsi ezifizeko alkartasun orrek ematen dio bere ermotasuna, eta batasun ori desegitea ezta bein ere onartuko.

* * *

Existenzialistek kezka, urduritasuna ta ezin-egona goraiatzat digute, aurrerapenaren eragille bezala. Ortan ez nuke esango arrazoi piska bat ezdutenik. Idiaren pake zozoak aurrerapen gutxi. Baiña ontan ere norberaren izakerak eta azierak asko esan nai du. Gizon batzuen barneko paisajea bare-bare agiri zaigu, eta alere gora-bidean diranik ezin esan diteke. Bestelakoak ere izaten dira: arras naasiak, eta barneko eztenak obeak izateko franko mesede giten dienak, as-

kotan berek uste ez arren. Eta Mistika alorrean garbi ikusten denez, illunaldiak, atsekabezko garaiak, barne-oiñaze-orduak dira beti eragikorrenak. Lozorroan datzanak krisis bat bear, akuillu bat, esnatzeko eta aurrera abiatzeko. Kristok berak ez al zigun gurutzea utzi, gora-bide bezala?

* * *

Ezkontzen ez geranok ez gera nor ezkonduen zorionaz ala zorixtarraz ezer esafeko. Baiña ontan ere Leturia gaixoaren historia ez tute uste gauzen egiari dagokionik, geienetan edo maizenik gertatzen danari bagagozkio. Naiko urbildik ezagutzen ditugu ezkondu asko, bata bestearen amodioan irme irauten dutenak, eta gora-bidean bata bestearen laguntzaz baliatzen diranak. Bearbada, lendabiziko hipnosis ura suntsitu zan aspaldi, baiña aren lekuan beste zerbait sartu oi da, bi animen arteko adiskidetasun sendoa, bi bizitzen alkartasuna, sukalde bat sortu eta seme-alaben azitze-lanak bion artean osatzeko. Eta nork eztu ikusten hipnosis ori berori eztala xede gabe? Laguntzaille aundi bat dala izadiaren eskuetan bere xedeak guri egin-arazteko? Nik esango nuke gaiñera, ezkontzan gertatzen dan ori, gutxi gorabera beste edozein bizibide eta giza-lanetan ere gertatzen dela. Ez al da gizonaren lege jakin bat urrutiko gauzak lilluraren bidez ikustea? *Urrutiko intxaurrak amabi, bertara joan eta bi*. Hipnosisa utseratu dediñean, biziari nondik eldu eztakianaren errukarria! Eta ain zuzen, ori etzuen jakin gure Leturiak.

Baiña zorionez geienek jakiten dute orrenbeste. Orregatik diot Leturiak adierazten digun giza-bizitzaren beltza eztagokiola gauzen egiari. Ori bai, egia da gizonak ba-duela akabera gabeko bizi-naia, eta iltzea zor duela: orrek zerbait illuntzen gogoeta piska bat egiten duenaren bizitza; baiña baita ere ba-dakigu gure egarri ori ase izango dela eriotzaz bestaldean. Eta ala ezpalitz, nola eta zergatik dakargu egarri ori? Piztiak ez tute olakorik. Aiek bizi diranik ere ez-takite. Txakurrak ondo jan eta lo egin ondoren, eztu kezkarik. Gizona, ordea, ezta gisa orretara tajutua.

Gosea ez al da agiri bat, janariak nunbait ba-direla jakiteko? Ta gure biotzaren bizi-nai ezin ase orrek ez ote du ezer adieraziko? *Desiderium naturae non potest esse frustra*, zioten aspaldiko filosofoek.

Labur, ba-dakigu Negu orren ostean ba-dela Udalen berria, bein ere zimeltzerik eta igartzzerik izango ez tuen Udalena.

* * *

Eta zorionak berriz ere Txillardegi jaunari, euskal literaturan egin digun sarrera ospetsuagatik. Ondokoak asikiñen arabera izango badira, ba-du ama euskerak zergatik poztu.

L. VILLASANTE, O. F. M.